

Gs. Nguyễn Mạnh Hùng – Phòng vấn Phạm Văn Liễu - 2

Phần 2.

04/12/2021

NMH: Tại sao Vũ Hồng Khanh ông không có cố gắng là tập hợp lại...

PVL: Tại vì hồi đó cái cuộc chạy đó thì tôi thấy mới đầu từ Lào Cai thì còn có tổ chức; còn có tổ chức tức là những người này đi thế này, đi làm sao, đi đến đâu. Còn có tổ chức, còn có tiếp tế, nhưng mà càng ngày càng đi đó, thì nó càng tan dần, nó càng lụi dần đi, và cái sự mệt mỏi, là cái sự mà tôi thấy là những người lãnh đạo của mình là, quả thật cái tình nghĩa nó thiếu rồi đấy. Bây giờ tôi lớn lên ấy, thì tôi nghĩ rằng là hồi đó

là như vậy, đáng lẽ không được làm như thế. Tại vì như vậy là bỏ rơi một số là đảng viên và cán bộ của mình chết vô tội vạ. Dù là cán bộ đó không phải là trong cái nhóm hay trong cái đoàn thể chính của mình, nhưng cũng là đoàn thể đã đến với mình trong một thời gian. Hồi đó tôi thấy là thật phần lớn những anh em mà không có cái nhóm ở Quốc Dân Đảng ở hải ngoại về, thì chết...

NMH: Thế còn những lãnh tụ cũ của Việt Nam, như Đại Việt này.

PVL: Ờ, thì những ông đó không có chạy cái đường đó. Những ông ấy một là bị bắt ở Hà Nội, hai là chạy sang Hồng Kông bằng đường nào khác chứ không chạy, họ không chạy cái đường đó. Còn rất nhiều các đảng viên chạy đường Lạng Sơn. họ chạy đường Cao Bằng, họ chạy đường Hà Giang. Chứ không cứ gì chạy cái đường Lào Cai, đường Lào Cai là những người mà từ dọc theo cái đường xe lửa đó và trưởng Lục quân Trần Quốc Tuấn mới chạy cái đường đó thôi. Chứ còn họ chạy đường khác ...

NVC: Có thể cho biết một cái trường hợp mà Việt Cộng nó bắt được một số người của mình rồi nó chặt ở cầu Hồ Kiều.

PVL: Tôi có nhớ, tôi có một ông bạn tên Hán đó, anh Hán đó là anh học trong cái bộ đội của tôi. Thì anh ấy bị bắt ở Lào Cai nhưng anh bị đưa về Phú Thọ. Và hồi đó cho đến bây giờ khi tôi hỏi lại anh em bị bắt trong cái thời gian vừa rồi sau 75 đó, bị bắt mà mang lên Việt Bắc đó thì cái trại giam nổi tiếng nhất cái vùng Việt Bắc dọc theo cái con đường Yên Bái ở đó là trại giam Lục An Châu. Cái trại giam Lục An châu là ở Phú Thọ, phía bắc Phú Thọ. Cái trại giam đó Việt Minh nó giết không biết bao nhiêu là người mà kể. Và đặc biệt là khi mà cái Tỉnh Đảng bộ Yên Bái mất đó, vì Yên Bái là căn cứ của trưởng Lục quân. Và Yên Bái là căn cứ địa của Đại Việt Quốc Dân Đảng, mà tôi còn nhớ mãi cái anh tình đảng bộ hồi đó là anh Vũ Văn Hải, anh rất là giỏi, rất là tốt, thì anh Vũ Văn Hải cũng

bị Việt Minh nó lừa ra. Thật ra thì cái người lãnh đạo của mình, hồi đó Quốc Gia, phải nhận là ngây thơ. Tôi dám nói bây giờ thì tôi nói, chứ hồi đó tôi không dám nói đâu. Thì các ông bị lừa ra, bị nó bắt và giết. Thế khi ông Tỉnh Đảng bộ bị bắt bị giết thì cái tình nó ra cái gì nữa đâu.

NMH: Thế nó lừa là lừa thế nào?

PVL: Tức là nó mời ông ra họp, mời ông ra điều đình, rồi các ông đi. Đi thì nó bắt. Mà trong khi đó nó dồn hết cả bao nhiêu quân Sơn Tây, Hà Đông, Việt Bắc, các thứ mà nó dồn về Yên Bái nó vây Yên Bái, nó vây Vĩnh Yên, nó vây Phú Thọ rồi. Tôi được biết khi mà nó chiếm tới Yên Bái, thì nó giết ở Yên Bái rất nhiều, nó giết, nó mang ra. Ở Lào Cai, nó giết rất là nhiều, nhưng mà Yên Bái, ở dọc đường nó giết nhiều lắm. Thành nó mang ra, cứ mỗi một đêm, nó mang ra bờ sông Hồng nó giết, cái đê sông Hồng nó giết. Tại Yên Bái cái đê sông Hồng nó chạy qua đấy, chạy sát nhau với tỉnh ủy Yên Bái này. Thì cái anh Hán ảnh nói chuyện lại với tôi khi ảnh về lại Hà Nội rồi. Anh nói là cứ một đêm nó mang độ khoảng mấy chục người đó, nó mang ra mấy cái cọc ở bờ đê, nó trói lại. Nó trói lại thì một thằng cầm dao đi trước, chém một cái này, thì cái thằng đi sau đó đập một cái để cả cái cọc và cả cái anh đó ngã xuống sông mà chết. Thế thì, cái anh Hán này, anh ấy chắc cũng là cái may. Là vì là, anh ấy bị chém xả vai thế này...

Phạm Văn Liễu 2 –VP-NMH-A004

PVL: (Tiếp) Cái anh Hán này là anh ấy có lẽ anh ấy cũng là một trong số mấy chục người ban đêm bị mang ra để nó giết đó thì có lẽ cái thằng nó chém nó một quá, nó chém xả vai anh ấy rồi nó đập anh ấy xuống sông, đập anh ấy xuống sông thì anh ấy có kể lại cho tôi biết là khi nó đập anh ấy xuống sông thì anh ấy cũng là bị chém vào vai thì cái vết thương vai cũng sâu lắm, thế nhưng mà vì nước sông đó anh ấy tỉnh ra về sau anh

ấy cởi được trói ra – cởi, lần lần anh ấy cởi được trói ra thì anh ấy ... thì anh ấy về được Hà Nội. Về Hà Nội thì sau anh Hán này là anh ấy vào quân đội Bảo Chính Đoàn tức là Bảo Chính Đoàn miền Bắc Việt của Nguyễn Hữu Trí thì cho đến bây giờ thì không thấy anh ấy đâu cả, không biết là anh ấy có vô đây thì không biết...

Nguyễn Văn Canh (NVC): Cứ hỏi Đào Nhật Tiến thì ra.

PVL: Vâng. Cứ hỏi ông Đào Nhật Tiến thì có thể ra. Cái anh Hán, anh ấy thân với Đào Nhật Tiến lắm. Khi mà chúng tôi sang tới Mạn Hậu rồi đó thì chúng tôi ở lại Mạn Hậu một thời gian. Cá nhân tôi, tôi ở lại Mạn Hậu một thời gian thì có một cái chuyện hay, là tôi có một người bạn thân lắm, tôi thương cái anh ấy lắm, anh ấy về sau anh ấy cũng về được, anh ấy cũng sang Trung Hoa, anh ấy cũng về được với tôi thì anh ấy hồi sang mới đi thì anh ấy lấy tên là Phong. Thế thì anh ấy ốm, anh ấy ở miền Trung ra anh ấy ốm – anh ấy không đi được mà các anh có thể tưởng tượng đường rừng như thế, tôi cống anh ấy suốt từ mấy ngày đường rừng mà về tới Mạn Hậu. Về tới Mạn Hậu mà các anh em không có công ăn việc làm mà tôi thì xin được việc làm tại vì tôi cũng không ngờ có khi là cái đời tôi nó như vậy. Mà các anh biết tôi xin được cái việc làm gì không?

NVC: Làm cái gì?

PVL: Khi tôi mới đến Mạn Hậu, tôi đến một cái nhà, tôi mới gõ cửa một cái trang trại người Tàu. Tôi gõ cửa thì cái bà Tàu bà ra bà hỏi: Anh tên là gì? thì tôi mới bảo tôi họ Trần. Về sau tôi mới biết rằng là người Tàu họ có tục lệ hay lắm, nhất là ở cái miền quê như thế đó: Anh mà cùng họ với họ là người ta coi anh như trong gia đình người ta, như họ hàng lạc ở đâu đó rồi bây giờ về lại, người ta quý vô cùng. Thế thì cái gia đình Tàu đó thấy tôi thế thì họ cho vô, họ cho tôi một cái chỗ ở, rồi họ bảo thôi bây giờ, hồi đó cái bà này bà ấy già lắm, nói “Thôi thì con ở lại đây đi, con đi làm chi.”

NMH: Thế nói tiếng Tàu?

PVL: Nói tiếng Tàu.

NMH: Ông nói tiếng Tàu luôn?

PVL: Thì tôi cũng nói tiếng Tàu tại vì Tiếng Tàu nói trọ choẹ nhưng bắt buộc rồi mình cũng phải biết. Thế thì tôi mới bằng lòng tôi ở lại. Tôi ở lại thì cái gia đình người Tàu đó cũng đông, có mấy người con cũng bằng tuổi tôi, lớn hơn tuổi tôi hay kém tuổi tôi, mà hai cái ông bà đó là như một người nông dân ở Mạn Hậu đó họ có một đàn trâu, rồi ngựa, rồi đủ heo hiếc, họ nuôi tùm lum như một cái trại đó.

NMH: Cách biên giới bao xa?

PVL: Cách xa biên giới, cũng xa chứ! Từ Mạn Hậu cũng xa. Nhưng về sau tôi biết cái bà đó gốc bà đó là người Việt, bà còn bà mẹ bà là người Việt bị cái bọn cướp cờ đen, cờ vàng, cờ trắng nó bắt đó. Hồi đó nó bắt phụ nữ Việt Nam sang bên Tàu thì cái bà đó là dòng dõi của một người đàn bà Việt Nam bị bắt sang bán cho bên Tàu, rồi sau người ta kể lại thì tôi biết như vậy. Thế thì các anh biết tôi ở lại cái nhà bà ấy. Cái nhà đó họ có khoảng độ gần một trăm con trâu, trâu đen, trâu cổ, trâu lớn.

NVC: Giàu có!

PVL: Nhà giàu gì đó. Thế rồi sau tôi ở đó mấy ngày, tôi khỏe lên, thì bà bảo thôi bây giờ thì cũng phải làm gì chứ. Các ông có thể tưởng tượng là tôi làm gì không? Ban ngày tôi dẫn gần 100 con trâu, gần 100 con trâu tôi đuổi ra rừng. Tôi đuổi ra rừng thì trong cái đàn trâu đó có những con trâu cổ, con trâu đầu đàn nó có cái mõ bằng gỗ đó, nó đeo vào cổ đó, nó cứ lóc cóc, lóc cóc đó. Thế thì con trâu lóc cóc đó đi đâu thì cả đàn trâu đi

theo. Thành ra mình muốn chặn cái đàn trâu đó thì mình cứ ngồi trên mấy con trâu lớn đó mà đeo lỗ mõ đó thì mấy con trâu không lạc đi đâu cả. Cứ sáng sớm tôi lại đưa gần 100 con trâu đi ra rừng, rồi đến gần chiều lại đưa đàn trâu về nhà, có vậy, việc có vậy, ngày ăn hai bữa, à ba bữa. Hồi đó về sau mình làm mãi việc đó nó quen rồi thì mình không thấy nó ghê gớm, trước mình thấy nó ghê quá.

Xong rồi, xong rồi một hôm bà, bà bảo: “Con đi thì con phải mang con dao đi và con để trâu đó, nhưng con phải thấy trên rừng nó có những củ để đốt, cây đốt đó, con phải dẫn những bó củ đó con mang về.” Từ đó tôi lại mang con dao đi, sáng ngày mang con dao to tướng đi, ngồi lên con trâu kéo ra rừng thì để con trâu đó nằm ngủ hay làm gì, nhưng mà thế nào cũng phải dẫn mấy bó củ đã, bó mấy bó củ đã. Thế rồi bữa đầu, tôi bó củ tôi mang về nhà, sau rồi tôi mới nghĩ trời đất ơi, bó củ này mà mang ra chợ bán là có tiền. Thì thay vì tôi dẫn một, hai bó củ tôi mang về nhà thì tôi dẫn ba, bốn bó củ tôi để sẵn đó, cứ ngày nào tôi cũng mang ra chợ bán một bó củ thế để lấy cái tiền đó để, để – tôi nghĩ là tôi còn đi nữa chứ, tôi ở đó làm sao được.

Khi anh em ở các chỗ khác họ lên tới Mạn Hậu nhiều rồi, họ khỏe rồi, thì chúng tôi bàn với nhau là thôi bắt buộc phải rời Mạn Hậu chứ không thể ở một cái địa phương mà toàn rừng thiêng, nước độc, mà rừng núi như thế mà ở lại làm chi, nhà quê nhà mùa như thế. Thì một ngày đẹp trời mình từ biệt cái gia đình đó, mà từ biệt cái làng Mạn Hậu đó, thì chúng tôi đi, cứ phía bắc chúng tôi đi thì cái điểm đầu tiên từ Mạn Hậu là lên tới Mông Tự tức là cái thành phố đầu tiên của tỉnh Vân Nam, sát Việt Nam trên cái đường xe lửa Hà Nội–Côn Minh. Thế thì tôi cũng nhớ buồn cười lắm, hồi đó thì chân còn yếu lắm mà đi đường đó là đi toàn đường núi không à, núi kinh khủng nghĩa là một ngày đi từ sáng cho tới tối mịt toàn là núi không à, có khi chỉ đi được qua một quả núi thôi nhưng mà khi mình nhìn thấy quả núi đó nó cao rồi mình nghĩ thôi làm sao cố để

trèo qua quả núi đó, thì lên đến quả núi đó lại thấy quả núi bên cạnh nó còn cao hơn. Nghĩa là ngày nào cũng như ngày nào cứ sáng –mờ mờ sáng là đi, tối là nghỉ thì chỉ có đi như vậy mà đi để mà lên tới Mông Tự.

Hồi đó thì tôi cũng để dành được một số tiền rồi, đi đến đâu là ăn đến đó. Tôi nhớ là hồi đó đi như thế thì mình đi theo cái bọn mã phu mà nó đi nó bán, nó bán cái quả thảo quả làm thuốc bắc đó thì tụi mã phu Tà, nó là tụi Mèo hăn hoi, tụi nó dân miền núi, nó đi nó chạy theo con ngựa, con ngựa thồ, vợ thì ngồi có khi nó đi mấy con ngựa thồ, nó thồ thảo quả lên Mông Tự nó bán, từ các khu rừng núi nó lên Mông Tự nó bán, thì anh em cứ đi theo cái bọn mã phu đó. Đi theo đường, dọc đường nó có nhiều cái chuyện khôi hài lắm là có một bận đi qua một địa phương có một cái núi nó gọi là núi Lèo Thầu, tôi còn nhớ mãi tiếng Tà nó gọi là Lèo Thầu tức là lắc đầu. Tức là người thổ dân đó trông thấy cái núi đó là lắc đầu rồi, người ta không thể nào qua được nữa nhưng mà muốn đi Mông Tự phải qua nhưng mà qua không biết làm sao để qua thì tụi mã phu nó mới cho mình, có khi nó thương, có khi nó lấy tí tiền rồi nó cho nằm đuôi con ngựa thồ đó để mà dắt lên nhưng mà cái lúc lên đó cũng đã đủ là mệt rồi nhưng lúc xuống núi còn mệt nữa, lên núi đã mệt nhưng mà xuống núi mệt nữa, nhưng mà phần nhiều những đợt đi như thế thì cái trạm nghỉ đó là trạm ở trên đỉnh núi tức là buổi sáng anh có thể đi từ chân núi cho đến buổi tối mệt lên đến đỉnh núi thì trên đỉnh núi nó có cái trạm nghỉ.

Cái trạm nghỉ đó nó có cả những cái nhà trạm trên đó để thay ngựa, cho ngựa uống nước, cho ngựa đi tắm ngựa các thứ, thay ngựa, để các đồ thồ xuống cho ngựa nó nghỉ, rồi người thì cũng nghỉ, như là các cái trạm nghỉ của cao bồi bây giờ đó giống hệt thế. Thế thì tôi nhớ buồn cười lắm, bên Tà nó có cái tục lệ cũng hay là những đình đám của nó ở, của người thổ dân ở biên giới đó là nó giết trâu, giết bò nó nấu mấy chục cái chảo

to tướng, nó cứ để đó thế là anh đi qua anh tha hồ ăn, tha hồ ăn. Thành ra đi đâu cũng chỉ mong gặp được cái đám đó thôi là vào ăn thịt trâu là tha hồ, mà trên đó chỉ có thịt trâu thôi.

NMH: Ừ

PVL: Thế thì chúng tôi đi qua bên đó, tôi còn nhớ là cũng có nhiều cái chuyện buồn cười nhưng mà tôi sẽ nói chuyện lại–chuyện vui thôi. Mà tôi còn nhớ là khi đi thì phải mấy ngày, mấy ngày cái đường ấy, 5 -10 ngày thì đi tới, 10 ngày thì đi tới Mông Tự.

NVC: Thế sau khi xuống núi Lắc Đầu?

PVL: Thì cũng phải trèo lên rồi cũng xuống nhưng mà vì thế chúng tôi hãnh diện: Mà muốn lắc đầu, tao cũng phải lên. Thì cái tình thần Trần Quốc Tuấn mà, anh muốn Lèo Thầu, muốn là cái gì mình cũng phải lên nhưng mà nó có những cái địa phương chúng tôi đi qua như là Leo San, như là những cái gì khi mà tôi sang lại kỳ vừa rồi bên Trung Hoa, tất cả những địa phương đó, chúng tôi đã đặt chân tới từ năm 1946. Đi đến cũng đến 10 ngày thì tôi tới Mông Tự. Có khi đi tới cả tháng nhưng mà hồi đó cũng lâu, mỗi ngày không đi bao nhiêu cả, đường rừng núi hồi đó đi mệt lắm cũng không đi bao nhiêu cả. Mà đi dọc đường cũng kinh khủng, đi dọc đường đủ các thứ sợ nó đe dọa không à: Đau ốm có thể chết, rồi thổ dân có thể chết, rồi cướp bóc có thể chết.

Tại vì hồi đó, chúng tôi nhớ là ở cái vùng đó có hai thằng thổ phỉ nổi tiếng nhất: Một thằng gọi là Mã sư trực tức là nó họ Mã nhưng mà khi nó coi một đám cướp thì gọi nó sư trực, Mã sư trực. Còn một thằng họ Châu – Châu sư trực. Thì hai cái thằng đó, mỗi thằng hùng cứ một địa phương. Hồi đó về sau, chúng tôi biết được là cái chính phủ trung ương của ông Tưởng Giới Thạch không có bao giờ kiểm soát được đến cái vùng đó cả. Thì giao cho những cái toán như vậy nghĩa là nó nộp, nó lấy thuế rồi nó nộp thuế

thành ra có cái hay là khi anh xem truyện kiếm hiệp đó, anh thấy chuyện nộp tiền mãi lộ, rồi là cướp ở các chợ á, mà gọi là đúng gác các lộ đường đi đó là có thật ở bên Tàu, và đúng hệt như các trong chuyện kiếm hiệp.

Cái bọn thổ phỉ là cứ đúng cái vùng đó thì là cứ cái khu lộ nào mà sắp có phiên chợ thì nó gọi là Pao Lũ tức là Pao Lũ tức là bạo lộ. Bạo lộ, cái anh dân đi qua, đi chợ về thì nộp tiền mãi lộ tức là anh mua cái lộ đấy để anh đi, và cái lộ ấy được coi sóc tức là Pao Lũ. Thế thì hồi đó có nhiều khi phiên chợ nó gác nhưng mà khi nó đói quá, chính nó cho một toán khác đi ngựa đến cướp cái chợ đó. Thì hồi đó dọc đường là chúng tôi cũng là nạn nhân rồi là cũng đủ các thứ trong các chuyện đó, nhưng rồi cũng qua. Nhưng mà đặc biệt là trong cái lớp tôi đó có 5 người – 5 anh em thì trong khi học thì cũng đã gọi 5 ông đó là 5 ông cà trớn. Thế đến khi họ chạy thì họ đi theo một tụi cướp. Từ làng Kim Bình mà đi theo tụi cướp đó mà vì vấn đề là họ học ở trường Trần Quốc Tuấn ra thì được tụi cướp đó về sau nó cho toàn làm tướng, tức là vừa được cưỡi ngựa mà được có hai thằng cướp Tàu –lính Tàu– chạy ngựa đi theo hầu mà cứ mỗi ông lại thờ đằng sau một khẩu đại liên. Ông cưỡi ngựa đi trước, con ngựa đi sau rồi thờ khẩu súng đại liên với đạn và 2,3 thằng lính, 5 thằng lính Tàu chạy theo hầu. Thế cơ mà, mà hồi ấy trẻ như vậy thì giỏi lắm anh nào cũng đến hai mươi là hết đất rồi.

Thế thì có cái chuyện khi chúng tôi đi qua cái làng Leo San đó thì buồn cười lắm, chúng tôi ở lại thì chúng tôi mới được tin rằng là ngay mai ở cái khu chợ đó nghĩa là mấy cái bọn cướp ở đó, có một pháp trưởng nó mang ra nó xử một số cướp khác đến cướp cái chợ đó mà nó bắt được. Hóa ra về sau mới biết được có một ông tướng cướp người Việt Nam chết ở trong một cái trận đi cướp đâu đó thì bị cái bọn kia nó giết nhưng mà ông bắt được 6 thằng cướp ở bên kia thế là ngày sau ông mang ra cái chỗ như là – ở bên Tàu nó hay lắm, nó có một cái sân thật là rộng thế này, nó gọi như là pháp trường. Nó đóng

6 cái cọc, thế là hôm sau khua trống, khua mõ bắt dân, bắt dân phải đi xem cơ mà, bắt dân phải ra đó coi mà. Thì chúng tôi ở trong đám dân chúng đó ra coi thì ghê lắm, chúng tôi thấy 6 ông cướp Tàu đó, đầu trọc hếu, cạo trọc hếu hết, phanh bụng, phanh rốn ra hết, trói trật cách khuỷu ra mỗi ông một cái cọc đó. Thế rồi là tý nữa thấy: “Mẹ! Thằng này học lớp mình.” Ông ấy đi ngựa, ông đi ngựa ngẫu nhiên, rồi cũng có mấy ông cướp chính của Tàu đi đến, thế rồi cũng nói năng với dân chúng với những cái bọn của ông ấy nữa, bọn lâu la của ông ấy đó. Thế rồi, mỗi ông thủ một con dao ra mổ bụng 6 thằng, mổ bụng 6 thằng rồi rót rượu uống –y hết như truyện kiếm hiệp. Bên Tàu đến như vậy, cái hồi 45, 46 đến như vậy cơ mà, ở cái tỉnh biên giới ở Vân Nam đến như vậy. Đại khái những chuyện đó là những cái chuyện khôi hài, vui buồn ở dọc đường đó thì chúng tôi lên tới Mông Tự.

Lên tới Mông Tự thì có một số anh em họ ở lại Mông Tự. Họ ở lại Mông Tự họ đón, tức là những anh sang trước rồi thì biết thế nào cũng còn có cái bọn đi sau, đi tiếp thì vì cái vấn đề cùng học một trường mà thì các anh ấy có những cái trạm ở lại Mông Tự. Khi chúng tôi lên tới Mông Tự thì tìm đến đó. Tìm đến đó thì bên Mông Tự nhiều người Việt lắm, khi mà anh đi qua ga anh cũng nghe thấy tiếng Việt không à. Tại vì người Việt hồi đó làm cái đường xe lửa Hà Nội–Vân Nam nhiều lắm. Mà dọc đường là nhiều người Việt lắm thành ra cái phong trào Quốc Dân Đảng ở hải ngoại của Vũ Hồng Khanh về nó đông là vì vậy. Nhưng mà có cả của Việt Minh nữa nhá, trong đó có cả những người đi theo Việt Minh nữa. Chúng tôi đi lên tới Mông Tự thì chúng tôi ở lại Mông Tự mấy ngày: tắm rửa, thay quần áo, giặt dũ. Mình bảo thôi, các cậu cứ ở Mông Tự thì không sống được thì các cậu phải lên Khai Viễn đi, tức là cái trạm tới đó là Khai Viễn. Khi mà đến Mông Tự là được đi xe lửa rồi tức là lúc bây giờ ở đó có tí tiền, các anh em cũng giúp tiền đi xe lửa lên Khai Viễn.

Tôi nhớ lên tới Khai Viễn buồn cười lắm, tôi với 3, 4 anh em nữa lên tới Khai Viễn, lên tới Khai Viễn thì có một toán anh em của bộ đội A đó, họ lên tới Khai Viễn trước rồi, bởi vì bộ đội A các ông ấy vừa là sinh viên, các ông ấy hồi đó là những người mà 22 tuổi trở lên là các ông ấy vào bộ đội A. Tức là vừa học kiến thức họ cao hơn và tuổi họ nhiều hơn vào bộ đội A. Thế rồi các ông ấy lên trước rồi, các ông ấy cũng có tiền, thế rồi các ông ấy bán đồ bán đặc, bán súng bán ống, bán đủ các thứ, các ông ấy người nào có đồng hồ bán đồng hồ, bán đủ các thứ. Thì các ông ấy ở lại đó, tôi nhớ buồn cười lắm, ở đó các ông ấy mở được cái tiệm giặt.

Khi lên tới đó thì mới lại ở chung thì tôi nhớ là có, không biết các anh có nhớ ở Sài Gòn ấy mà có một cái anh gọi là anh Hòa ở cái đường ga gì. Thăng Hòa nó to lớn như thế này, cái anh cũng ở đây rồi, có một cái anh tên Phụng, có một cái anh nữa là anh mà thời ông Diệm làm Tổng ủy Dinh điền là anh kỹ sư Cường, về sau lấy cái cô paf (personnel auxiliaire feminin–nữ trợ tá quân đội), mấy anh nữa thì họ đã ở cái trạm Khai Viễn rồi. Thế lên thì mở tiệm giặt, Hồi đó tôi nhớ: Tôi, ông Ngô Tôn Đạt, ông Phong, tôi rồi mấy anh nữa lên tới Khai Viễn ở lại đó. Thì ở lại đó sống cũng khổ, tại vì tiệm giặt cũng không giặt được, ủi thì mình ủi cháy đồ người ta, cái gì cũng làm, mà hồi lên trên đó có phải là lạnh lạnh, đẹp dễ như bây giờ đâu, thăng thì ghê, thăng thì sốt rét, thăng thì đủ thứ bệnh. Lên tới đó, tôi nhớ cái thăng Đạt, thăng Nghiêm Xuân Nam (hiện ở San Jose), ở trên trường nó gọi là thăng Tuấn vì nó hỗn gọi là Tuấn hồng, À, các anh có biết làm gì không? Mà thôi phải kiếm thêm nghề làm ăn, phải buôn bán thêm chứ cái này không đủ ăn, khổ đến nỗi mà hồi đó cứ buổi chiều lại mang cái thùng thợ giặt ra, cái thùng đựng 20 lit đựng dầu đó, đổ mấy lon gạo vào nấu cháo rồi ra mua tiết bỏ vào nấu cháo tiết đó, đêm anh nào đói thì lấy ăn, khổ vậy cơ mà. Lúc mới sang Trung Hoa khổ lắm tại vì hồi đó nếu chúng tôi đồng ý đi theo ông Vũ Hồng Khanh thì

chúng tôi được nuôi, được cung cấp, được nuôi và được gửi, tiếp tục được gửi đi học nếu chúng tôi muốn đi học.

NMH: Học ở đâu?

PVL: Có những anh em về sau thì mới học ở cái trường, được gửi đi học ở cái trường lục quân Quan quân Học hiệu ở trên Thành Đô ở Tứ Xuyên. Nếu anh em nào mà muốn học về văn thì được gửi vào học auditeur libre (bằng thính) ở cái trường Văn Nam Đại Học như cái anh Tú Độ –Đặng Văn Độ này.

NMH: À Đặng Văn Độ ở Dallas!

PVL: Ở Dallas đó. Thì là anh đó được gửi đi, anh ấy được một thời gian anh ấy học trường Văn Nam Đại Học là auditeur libre, tức là hồi đó không cần anh ấy học chỉ biết là lên đến đó bắt buộc phải có bằng diplôme rồi, anh ấy có đủ sức thì anh vào.

NMH: Thế còn cái anh học Quan quân Học hiệu thì có ai đi học, có anh nào về không?

PVL: Thì cái trường Lục quân Quan quân Học hiệu thì có một số người đi học là cái nhóm của ông Xuân Tùng đó.

NMH: À.

PVL: Tức là ông ấy ở Khai Viễn, ông ấy mở cửa hàng bánh đậu nhưng mà ông Xuân Tùng hồi đó thì bằng lòng đi theo nhóm của ông Vũ Hồng Khanh. Vì vậy những người trong nhóm theo ông Xuân Tùng ở lại Khai Viễn làm bánh đậu để sinh sống, nhưng nếu theo ông Vũ Hồng Khanh thì một số anh em nào muốn đi học thì được gửi đi trường Quan quân Học hiệu học, nhưng mà thực ra không anh nào học hết, anh nào học cũng bỏ về.

NMH: Sao vậy?

PVL: Tại vì không muốn học nữa, sang đó rồi cũng không muốn một cái gì, học để làm gì, học vào quân đội Tàu à? Thành ra cũng không ai muốn học nữa, nhưng còn một số anh em học ở Văn Nam Đại Học thì học cũng để là đi học để đấy thôi còn không anh nào học ra cái gì cả. Thế thì lên đến Khai Viễn thì tôi còn nhớ buồn cười lắm, cái ông Ngô Tôn Đạt, hồi đó ông ấy ghê, ông ấy ghê lở, ông ấy bắn thiu lắm, người ông nhỏ nhắn, anh em bảo thôi giờ Đạt – mày yếu thì mày đi bán. Thế thì các anh biết bán gì không? Mới làm thạch, làm thạch cho ông Ngô Tôn Đạt đi bán. Chân tay mà ghê lở thì bán cho ai. Còn tôi thì là đi chợ với trông nom về nấu cơm. Đi chợ thì cho cái anh Cường nấu cơm. Thế thì khi mà cứ đi chợ, ông ấy lại bảo thôi Sơn Nam ơi cậu, hồi đó tôi lấy tên Trần Sơn Nam mà, “Sơn Nam ơi cậu đi qua thằng Đạt,” hồi thằng Đạt thì gọi là cái gì- tên nó là gì nhỉ, thì “Cậu qua thằng Đạt cậu lấy tí tiền cậu đi chợ.” Thế tôi ra chỗ bán hàng của thằng Đạt tôi bảo “Đạt, mày bán được đồng nào chưa?” nó bảo “Ôi, bán gì Sơn Nam, đâu có bán được? Thôi cậu có đói thì ăn mấy miếng thạch đi.” Tôi còn nhớ là buồn cười. Thế thì đại khái tôi thấy sống, thế thì ở Khai Viễn cũng là cái trạm ở tạm thôi. Sau đó thì anh em nào mà khỏe rồi đó...

NMH: Hồi đó hình như có cả Ngô Thanh Tùng, hẳn bảo ...

PVL: À, thằng Ngô Thanh Tùng hồi đó thì nó nhỏ lắm.

NMH: Mà nó cũng theo các anh?

PVL: À, nó có theo. Hồi đó hẳn nhỏ lắm, hồi hẳn lên, tôi không hiểu hẳn lên là làm gì nữa. Hẳn không ở cái trường nào cả, hẳn không ở cái trường nào cả.

NVC : Chạy theo đuôi ở cái trường Trần Quốc Tuấn.

PVL: Không không, không có đâu, hấn nhỏ lắm, hồi đó hình như hấn làm liên lạc hay hấn làm cái gì vớ vẩn đó.

NMH: Hấn nhỏ quá, liên lạc viên.

PVL: Chứ không có được học. Sau đó khi anh em lành lặn rồi, lại được anh em cho tiền đi lên Côn Minh. Lên đến Côn Minh ấy thì có một cái khu nó toàn giống như một cái khu của Việt Nam tị nạn, toàn dân làm đường xe lửa cả. Có một cái khu tôi gọi còn nhớ mãi tên Tàu đó là tôi không biết là hồi đó được gọi là Chính Văn Thái, ở cạnh cái đường lớn là Chinh Tự Lực ở thành phố Côn Minh là Việt Nam ở đông lắm, Quốc Dân Đảng tập trung ở đó mà, chứ còn phía Côn Minh bên kia cái cầu, tôi còn nhớ họ gọi là, cầu gì, toàn là cán bộ cộng sản hết, thân Việt Minh hết. Khi chúng tôi lên tới Côn Minh thì buồn cười lắm, lên Côn Minh thì có một số anh em được gửi vào trường Vân Nam Đại Học học, còn anh nào không thích đi học thì tùy mình ấy mà, mình thích đi học thì đến ghi tên, được cử đi học mà không thích học thì thôi

NVC : Ai gửi đi?

PVL: Thì chỗ ông Khanh. Tại vì ông Vũ Hồng Khanh ông ấy có mối liên hệ quen thuộc với các giới chức của Vân Nam đó.

NMH: Còn cái cánh ở nhà đó, cánh Hồng Khanh là ở hải ngoại nhá, thế ở nhà thì ai đại diện cho Quốc Dân Đảng ở nhà ?

PVL: Như trên nói rồi anh em ông Tam ở Côn Minh. Nguyễn Tường Tam, Nguyễn Tường Bách, Nguyễn Tường Long hồi đó ở Côn Minh. Anh em lục quân Trần Quốc Tuấn thì tìm tới lục quân Trần Quốc Tuấn, anh em Quốc Gia Thanh Niên Đoàn thì tìm đến nhóm Quốc Gia Thanh Niên Đoàn. Tức là lúc đó đi về từng nhóm với nhau ở, anh em ở nhau.

NMH: Nó có cái hệ thống chỉ huy gì không ?

PVL: Không, lên trên đó là không ai chỉ huy ai cả, tức là giúp nhau thôi, thương nhau, giúp nhau, ở với nhau, sống với nhau thôi chứ không ai chỉ huy ai cả. Tại hồi đó không ai muốn đặt dưới quyền chỉ huy của ai hết, cái Quốc Gia của mình nó khổ lắm, lúc nó tan hàng là nó như vậy. Lên tới Côn Minh rồi thì ông Vũ Hồng Khanh, ông Vũ Hồng Khanh ông ấy có tiền, ông mở một cái lò bánh mì thì bà Vũ bà coi. Ông ấy nuôi một số anh em đó bằng sự sinh sống và làm việc trong cái lò bánh mì đó và nuôi trong cái tiền bạc của lò bánh mì đó thì bà vợ đó gọi là chị Vũ, phải công nhận bà Vũ bà ấy tốt. Bà vợ ông Vũ Hồng Khanh cái bà gọi là chị Vũ, bà rất tốt, bà ấy thương anh em lắm. Còn ông Vũ Hồng Khanh thuở đó thì chúng tôi cũng không có hay gặp tại vì hồi đó chúng tôi là nhỏ thôi thì gặp các ông ấy mình cũng không bao giờ, ít khi gặp lắm nhưng mà đặc biệt bên đó, hồi đó là có ông TCHYA – Đái Đức Tuấn đó. Ông ấy lang lang ông ấy sang ông ấy ở, ông ấy chạy theo cái đoàn người ông ấy ở, thì cứ gọi là anh Bình – Bình già. À thế còn hồi đó cái anh, cái anh đại diện cho Quốc Gia Thanh Niên Đoàn là anh Việt. Anh Việt ở trước ở Houston bây giờ ở Oklahoma, mà làm cho tụi thằng Thư, thằng Quân đó, là đại diện cho Quốc Gia Thanh Niên Đoàn. Cái anh đó với Trương Khánh Tạo với những Phạm Quân, đó là Quốc Gia Thanh Niên Đoàn.

NMH: Cái đó thuộc về Quốc Dân Đảng?

PVL: Việt Nam Quốc Dân Đảng.

NVC: Ông Nguyễn Tường Bách thì sao?

PVL: Nguyễn Tường Bách hồi đó thì ba anh em: ông Tam, ông Bách, ông Long hồi đó các ông ấy ở riêng hết, ông ấy cũng chẳng coi ai cả. Bây giờ ở Quảng Đông, Quảng

Châu, về sau ông ấy ở lại, mà khi chúng tôi về thì ông Bách ông ấy ở lại và ông ấy đi theo Trung Cộng và ông ấy lấy vợ Tàu thành ra lâu ông không còn tin tưởng là Việt Nam làm được cái gì nữa, thế ông ấy ở lại. Khi sang tới Côn Minh rồi thì mạnh ai người nấy làm, còn ai muốn học thì đi học như tôi vừa nói đó.

Riêng cá nhân tôi thì tôi tìm việc tôi làm. Mới đầu đó thì, mới đầu tôi làm cho cái, tôi có một cái buồn cười lắm, mới đầu tôi làm cho một cái tiệm ở Côn Minh ngay thành phố Côn Minh, tôi làm cho một cái restaurant (nhà hàng ăn) của một người Quảng Đông, cái người Quảng Đông này cũng có dính dáng nhiều đến Việt Nam lắm. Cái tiệm của người Quảng Đông đó, 15 năm trước ông Hồ Chí Minh cũng làm ở đó. Cái việc mà tôi làm sau này là việc mà Hồ Chí Minh làm thời gian hồi Hồ Chí Minh ở đó. Cái buồng mà tôi ở là cái buồng mà người ta dành cho Hồ Chí Minh ở. Tôi có nhiều cái trùng hợp buồn cười, khi xong rồi cái ông đó ông nói lại cho tôi biết. Làm ở cái tiệm nó gọi là Indochina Restaurant, tên cái ông lấy cho cái tiệm, tại vì hồi đó những tiệm ăn như thế là họ nhằm cho những người phi công và quân đội Mỹ đóng ở Côn Minh.

NMH: Ủ!

PVL: Khi ở đó một số anh em kiếm được việc, nhanh nhẹn kiếm được việc thì ở lại Côn Minh. Ở lại Côn Minh thì đặc biệt có một cái ông –ở Côn Minh có một cái ông rất là tốt giúp anh em lục quân nhiều lắm là anh. Cái anh tên là Nguyễn Huy Vân. Anh Nguyễn Huy Vân đó đó sinh trưởng ở bên Tàu, lớn lên và học ở Văn Nam Đại Học, vợ anh ấy là người Tàu. Anh của anh Vân đó là anh Nguyễn Huy Phong, một cán bộ của Đại Việt. Anh Phong về nước hoạt động, rồi mất tích, để lại một người vợ, một đứa con ở lại bên Côn Minh. Thì cái anh Vân đó, anh ấy mở một cái restaurant gọi là Nam Phong Restaurant cũng để bán cho dân Mỹ, bán toàn cho Tây không à. Restaurant đó có nuôi nhiều anh em Trần Quốc Tuấn lắm, những anh em nào thất cơ lỡ vận mà đi qua thì đến đấy ăn,

đến đấy ở, cứ là khi nào mà đến tối, buổi tối khoảng 10 giờ đêm mà cửa hàng đóng cửa rồi thì lấy cái lều ở trên làm chỗ ngủ. Anh em nào thất nghiệp thì đến đấy ăn và đến đấy ngủ rồi sáng mai đi sớm để người ta mở cửa hàng.

Mới đầu thì tôi làm cho một cái restaurant đó – cái restaurant của người Quảng Đông đó, thì chỉ có mình tôi làm ở đó thôi, mình tôi làm thôi. Sau khi tôi làm ở đó thì tôi ra tôi làm cho một cái tiệm bánh mì – cái lò bánh mì, bánh ngọt đủ thứ đó, của cái người Quảng Đông khác mà cái người Quảng Đông đó lại thân với bà Vũ Hồng Khanh, thành ra khi tôi làm ở đó thì làm cũng cực vì là hồi đó, hồi đó cứ 9 giờ đêm, 8 giờ đêm là bắt đầu làm, làm là mình giúp cho cái ông thợ phụ đó để làm gì? Để mà lau cái lò nướng bánh. Lò Bánh hồi đó đâu có lò điện như bây giờ, phải đốt bằng củi thì mình phải bỏ củi vào đó cho nó khô đi rồi đến 8 giờ mình phải châm cái lò đó, đốt cái củi đó cho nó hết đi rồi đến khi nào độ khoảng 2-3 tiếng đó thì lại làm là gạt hết các than ra, lấy hết các than ra rồi lau cái lò cho thật sạch để đưa bánh mì vào, thì rồi ra có mấy thằng thợ Tàu nó đến nó làm bột bánh mì, tức là có cái thùng, cái thùng gỗ dài này, ông thợ chính ông ấy đổ bột chua, cái bột chua ấy sẵn rồi thì đổ thêm bột mới vào thì có bao nhiêu bột chua bao nhiêu bột mới, rồi có những thằng thợ Tàu nó đến nó mới trộn bột, gọi là giặt bột tức là nó trộn bột rồi nó giặt bột cho nó nhuyễn thế này, rồi thì cái ông thợ mới, ông ấy hút thuốc phiện, khi ông làm vài đèn thuốc phiện xong khi mà chúng giặt bột xong rồi thì ông ấy ra ông ấy nặn bánh mì thế này này, ông ấy nặn bánh mì, bánh ngọt ông ấy nặn bánh ngọt, làm bánh mì thì ông ấy nặn bánh mì rồi ông ấy cho nhân cho nhieccc vào.

NVC: Có nhỏ nước dãi ra không?

PVL: Không, không, không, không. Thành ra họ nó làm cũng sạch sẽ, mà với cái nhiệt độ trong lò thì cái gì cũng chết hết, ông thấy không. Thế thì bánh mì là làm như vậy, thì

mình làm cái gì ? Mình làm là khi cái bánh mì đưa vào lò rồi, đến khi cái ông thợ ông bảo: «Chú Nam ơi, chín rồi, » thì mình có cái gậy mình khều ra rồi mình lấy bàn chải mình chải cho nó sạch đi, rồi mình xếp vào mấy cái rổ bánh mì lớn đó. Công việc của tôi là làm như thế, là thức suốt đêm cho đến khi nào làm hết bánh thì thôi.

Nhưng mà đặc biệt là thế này, là cái ông thợ ông ấy quý mình, cứ mỗi một đêm như thế là ông ấy cho tôi 10 cái bánh mì, 10 cái bánh mỳ thì tôi lại, ông biết không, 10 bánh mì là hồi đó ông Đặng Văn Đệ này với một số anh em nữa đi học Văn Nam Đại Học thì làm gì có tiền ăn, chỉ có tí tiền mà không đủ ăn, không biết ngủ ở chỗ nào cả, ông biết ngủ chỗ nào không ? Đêm Côn Minh nó lạnh – nó lạnh cũng tuyết như là cái nơi lạnh của mình đây này. Mùa lạnh nó lạnh ghê, lạnh đến nỗi mà người ta phải mang cái lò sưởi bằng than mà phủ, đeo ở tay cơ mà, cả cái lò mà mặc cái sườn xám to đeo cái lò sưởi như này mà. Các ông biết không, mấy ông gọi là sinh viên đi học ở Văn Nam Đại Học đó thì lại đến cái lò bánh mì của tôi. Tôi bảo là để từ từ mấy ông thợ ông ấy ngủ xong đã, thì mới trèo lên trên đầu nóc lò. Cái lò ở dưới mà nóng như vậy thì nóc lò nó ấm vô cùng, mà tôi cũng ngủ trên đó, chỗ ngủ của tôi –chính thức chỗ ngủ của tôi là trên nóc lò bánh mì. Trên đó nó rộng nó ngủ đến 10 thằng cũng được, Thế anh em lên đấy ngủ, ngủ rồi cái phần bánh mì mà tôi có đó, tôi lại lấy cái nhân bánh ngọt và nhân mặn đó tôi cặp với bánh mì bỏ vô lò, lúc lấy bánh mì của tôi ra tôi lấy, tôi là cái thằng lấy bánh mì ra, trải ra, rồi truyền lên trên đó cho mấy ông ăn. Tức là tôi nuôi anh em như thế đó, Đặng Văn Đệ là tôi nuôi như thế, và một số anh em. Tôi không đi học nữa, tôi bảo tôi tình nguyện tôi không đi học nữa, tôi bực mình hồi đó tôi nhỏ tôi có nhiều cái buồn cười lắm, tôi hõn, hõn là không có ngoan. Có mình tôi làm mà các ông, các ông thì lại không chịu đi làm, một số ông không chịu đi làm. Thế thì tôi làm cái lò bánh mì đó mà ông biết tại sao không ?

PVL(tiếp theo): Cái lò bánh mì đó thì ở trong cũng hay lắm. Tôi vừa nói với ông anh, tôi bảo rằng là, cái ông anh ông đùa ông bảo rằng là họ tin nên về sau tôi không phải làm thợ ban đêm nữa. Nhưng mà buổi sáng dậy, tôi phải đi kiểm xem là bánh ra bao nhiêu, có mười mấy thùng Tàu đi giao bánh thì phải xem giấy của nó, để xếp vào thùng, vào gánh của nó, là thùng này là bao nhiêu loại bánh gì để chúng mang đi. Rồi đến chiều lúc chúng nó mang giao trả về, phải kiểm soát chúng nó mang bao nhiêu bánh mới đi, rồi chúng nó mang bao nhiêu bánh cũ về, thế rồi phải đi đến những chỗ thu tiền cho chúng nó. Hôm sau phải thu tiền cho chúng nó và lấy những cái commande (giấy đặt hàng) của chúng nó để cộng lại để giao cho thợ làm. Còn những tiệm ở gần quanh quanh chỗ cái lò chính đó thì tôi phải đi giao, tôi đi lấy và tôi đi giao. Thì làm nó cũng vui mà cũng thấy cũng thích, tại vì hồi đó sang thấy mình nghĩ là mình cũng độc lập, mà cũng chẳng nhờ ai, mà cũng làm đó nhưng phải nói làm cực thật mà hồi đó mình trẻ mình lướt đi nhưng mà mình được sướng cái là mình cũng nuôi nhiều anh em lắm.

Khi tôi bỏ lò bánh mì đó ra thì tôi mới sang làm cho tiệm Nam Phong của ông Vân đó, thì tôi có gặp một số người Tàu, tôi có nhớ là đời tôi có hai cái lần mà có thể thay được cuộc đời tôi ở bên Trung Hoa mà tôi đã không biết vì một cái linh thiêng gì đó mà tôi không có quyết định, không có thì tôi...

Có một lần đó là có một người Mỹ, cái ông ấy là một doctor tôi còn nhớ mãi ông ấy là ông Doctor Bricker, ông ấy là một người Mỹ gốc Đức, ông ấy là ở trong cái công ty Pack & David, là công ty thuốc, ở đây này –ở Mỹ này, các ông có nghe cái tên Pack & David không? Ông nói rằng là ông đại diện cho hãng đó ở bên Trung Hoa hồi đó và ông ấy có một cơ sở của ông ấy ở trên Thượng Hải. Ông ấy bảo ở trên Thượng Hải có một cái trường học mà ông ấy làm Board như là Board of Directors ở trên đó, là trường Aurore ở trên Thượng Hải. Ông ấy có dịp ghé qua Côn Minh và ông ấy gặp tôi. Tự nhiên ông ấy

thân tôi, tự nhiên ông ấy thương tôi một cách kỳ lạ. Ông ấy bảo bây giờ con thấy không, tao muốn mang mày đi lên Thượng Hải học, mày không phải lo gì. Hồi đó tôi không nghĩ tôi trở về Việt Nam mà, thì “Tao mang mày lên Thượng Hải, tao nuôi mày, tao cho mày đi học lại. Tao nuôi mày trên Thượng Hải, rồi tao, tao là một ông Doctor làm ở hãng Pack & David như vậy đó.

Sau này, khi tôi về đến Việt Nam ông ấy còn sang thăm tôi. Khi tôi về lại Việt Nam sau này đó, mà tôi về lại Sài Gòn ông ấy còn đến thăm tôi cơ mà. Thế thì hồi đó tôi không biết tại vì lý do gì, có lẽ là tôi thương anh em, vì tôi đã ở đó mình không nỡ bỏ đi, tôi đã không đi theo học với ông ấy. Chứ nếu hồi đó tôi nghe theo ông đó và tôi chỉ riêng lo cho tôi thôi và tôi đi theo ông ấy lên Thượng Hải, đời tôi khác rồi. Tôi không biết về sau Tưởng Giới Thạch nó chạy, tôi có chạy được không, chứ không kẹt lại thì cũng mệt nữa. Nhưng mà nếu ông ấy chạy được thì tôi cũng chạy ra được chứ còn gì nữa.

NMH: Đúng rồi.

PVL: Đó là một trường hợp mà tôi nhớ mãi là có thể thay đổi cuộc đời của tôi bên Trung hoa. Câu chuyện thứ hai là có hai người Trung Hoa, một ông là là editor (bình bút) của tờ Trung ương Nhật báo, bên Tàu nó gọi là Trung ương Nhật báo đó, viết tiếng Tàu. Ông đến, ông đến, tự nhiên ông ấy gặp tôi, ông thương tôi lắm. Ông ấy bảo là tôi muốn nhận anh làm con nuôi tôi, tôi muốn nuôi anh, chứ anh không thể sống mãi như thế này được, tôi sẽ dạy anh, cho anh học, dạy anh lại các thứ. Tôi sẽ mang anh đi về Nam Kinh, Trung ương Nhật báo mà! Tôi bảo tôi không đi, tôi bảo tôi không thể đi được. Về sau này thì hai người Tàu đó thì tôi không được liên lạc.

Nhưng đối với Bricker đó thì ngay khi tôi ở Hà Nội và tôi ở Sài Gòn ông ấy vẫn sang thăm. Và khi tôi ở Sài Gòn lúc đó tôi đã là thiếu tá trong quân đội rồi thì vẫn thăm, tôi

tiếp, tôi coi ông ... Bây giờ tôi nghĩ không biết ông ấy còn sống hay đã chết nhưng mà tôi thấy tội nghiệp. Tôi thấy có hai cái lần có thể thay đổi cuộc đời tôi, chỉ tại vì hồi đó tôi bỏ đi Thượng Hải hay tôi bỏ đi Nam Kinh thì đều là thay đổi cuộc đời. Thì tôi không biết là tôi về đâu. Hai là cuộc đời tôi nó sẽ khác rồi, không như thế này đâu.

Tôi thấy rằng cuộc đời nó cũng buồn cười. Khi ở bên đó thì trong thời gian, sau thời gian đó ở Côn Minh thì chúng tôi có dự tính rời Côn Minh, tại vì hồi đó chúng tôi như là gió muốn ở đâu thì ở, chán ở đâu thì lại đi, tại hồi đó trẻ mình trẻ, một thân mình đi, mình chỉ có anh em thôi. Thương ở anh em. Hồi đó có một số anh em bảo thôi đi Liễu Châu, rồi đi Quế Châu, Quế Dương thì chúng tôi cứ đi, cứ thỉnh thoảng lại bỏ việc rồi đi thăm thú các nơi đó, thì thấy các nơi đâu nó cũng chẳng bằng Côn Minh. Thành ra đi đâu rồi cũng, chúng tôi đi đến Quế Châu, rồi chúng tôi đi đến Quế Dương, rồi chúng tôi đi đến Liễu Châu, rồi chúng tôi đi rồi chúng tôi lại quay về Côn Minh. Còn một số anh em không ở Côn Minh được tại vì họ không có công ăn việc làm, thì họ lại về những huyện nhỏ ở gần Côn Minh họ làm.

Tỷ dụ như tôi có mấy anh bạn buồn cười lắm. Tôi có mấy anh bạn chẳng có nghề gì cả mà lại không xin việc được ở Côn Minh tại vì hồi đó khi mình sang nhiều anh em tiếng tăm không chịu học, rồi cũng không có hoạt bát, tháo vát thì không tìm được việc ở Côn Minh. Buồn cười lắm. Có 5,6 anh em nó mới đi về cái huyện Y Liên gần Côn Minh, ông biết họ làm nghề gì không? họ làm nghề cắt tóc. Cắt tóc thì dễ lắm, cắt tóc mà chỉ mua cái tông đơ, tông đơ rồi mua một cái lược thật là cứng, tại bên Tàu cần lược cứng với cái dao cạo, cạo râu. Thế ông biết không, là tụi nó cắt cho Tàu nhà quê ấy mà, là các bố cứ cắt tọc. Thằng nào đến thì các bố cũng chỉ có biết mỗi một lối cắt tọc, không biết kiểu gì cả, cứ thằng Tàu nào đến cũng chỉ cắt tọc mà Tàu nhà quê cắt tọc là sướng lắm, cắt tọc xong mà được cái lược cứng mà tròn tròn đó mà ông gãi trên đầu

nó sướng ghê lắm. Thế thì cũng buồn cười có mấy ông đó kể cả thằng Phong. Thằng Phong là cái thằng tôi thương. Ông ấy mới cùng với mấy anh em đi về cái huyện Y Liên đó làm nghề cắt tóc. Mới thuê được chỗ, người ta nhường cho cái chỗ làm cái cửa hàng với 2,3 cái ghế cắt tóc. Có một đêm, có một đêm cướp nó đến nó cướp cái huyện đó, cướp huyện phần nhiều cướp nó đến, nó trông thấy những người mà có vẻ chống cự là nó bắn ngay, nó bắn chết ngay, thấy không! Thế nó vào chỗ các ông ấy ở nó cướp, nó cướp cả cái huyện cơ mà trong đó có cả cái nhà các ông ấy ở. Nó bắt được 6 ông Việt Nam thì nó tưởng là ba Tàu phải không à, thì nó vừa cướp được nó lấy hết bao nhiêu tiền bạc để dành, bao nhiêu đồ nghề nó lấy hết, nó lấy xong nó còn định bắn chết nữa thì có một ông vội vàng quá mới nói lên bảo rằng chúng tôi là người Việt Nam thì nó không bắn nữa, nó không bắn nhưng nó lấy hết cả đồ đạc. Sáng hôm sau, ngày hôm sau, các bố mới sợ quá bò tất cả lên đây, lên Côn Minh, bỏ lên Côn Minh thì lại là tôi, mình lại nuôi anh em. Thế là có nhiều cái tình, tình anh em thương nhau lắm.

Hồi đó có một số anh em cũng như tôi nói đó làm ở tiệm Nam Phong, về sau tức cái cuối cùng ... À, có một chuyện này nữa là chúng tôi mới làm quen được trong số người anh em bà con của bên vợ ông Vân là chủ hiệu Nam Phong đó, tiệm Nam Phong đó, là tài xế xe truck chạy Côn Minh – Rangoon, tức Miến Điện đó. Mấy anh em mới bảo ở Côn Minh mãi rồi chán quá thôi thì mình phải đi Miến Điện. Thế thì ông biết làm thế nào để đi Miến Điện không? Mấy anh em bán hết đồ đạc đi, xong nói với ông tài xế quen đó cho đi chui vào xe truck đó để đi Miến Điện. Đến biên giới Rangoon, đến biên giới Rangoon thì phải có passport tại Ấng-Lê nó kiểm soát, hồi đó Miến Điện là Ấng-Lê kiểm soát. Ông biết không, thì vừa mới tòi tòi găm xe chui ra đó, chui ra là sửa soạn đồ đạc với một cái xác để đi, đi qua biên giới đó, lỡ ngỡ là tụi Anh nó bắt, tưởng là tưởng chuồn được. Thấy nó kiểm soát bình thường tưởng chuồn được thì mới đi thì nó bắt. Nó bắt,

nó tước hết không còn thứ gì cả, đến hôm sau lại bò sang bên phía nó thả ra đó, nó bắt nó đuổi về không có gì hết, nó nói thẳng ra nó đuổi về biên giới Trung Hoa thì bảo là chúng tôi cũng không phải người Trung Hoa, chúng tôi đâu phải người Trung Hoa, thế nó bảo các anh không người Hoa thì các anh là cái người gì. Thế mới kể lể đại khái như thế, bảo thôi thế thì không thể sang đây được, các anh ở Trung Hoa thì nó lại cho về lại Trung Hoa. Sang Trung Hoa thì lại điều đình với cái ông xe truck đó mà mò đi về Côn Minh.

Cuộc sống không biết thế nào, không có cái cái cái mục đích mà cũng chả có cái cái tương lai gì cả. Thế cứ ở ngày nào là ở, cứ thế sống, không có mục đích, mà cũng tội.

NMH: Các ông đảng phái kia cũng không liên lạc, mà mình lại cũng không liên lạc với ông?

PVL: Mình không muốn liên lạc với ông ấy, mà các ông ấy liên lạc với mình thì cũng lắt. Tại vì lúc bấy giờ mình chưa ... trước kia hồi đó ở Vân Nam thì chỉ còn ông Vũ Hồng Khanh thôi, chứ hồi đó ba anh em ông Tam –ông Nguyễn Tường Tam, Nguyễn Tường Bách, Nguyễn Tường Long, các ông ấy chạy sang Quảng Châu hết rồi. Ông ở Vân Nam một hồi rồi chạy sang bên Quảng Đông, chạy sang Quảng Châu ở rồi. Thì bên đó thì anh em người nào cũng ngang ngang người nào thôi. Thì trông vào ai? Chẳng trông vào ai cả. Anh em nào thân, nhóm nào thân thì ở với nhau thôi.

NMH: Sang Tàu như vậy tức là đoàn thể coi như là tan rã hết, lực lượng võ trang là không còn nữa?

PVL: Không còn, sang Tàu là hết rồi. Thế thì đến khi mà, đến khi mà vào khoảng năm 1949 đó. À sang bên Tàu nó có nhiều giai đoạn mà hồi đó thì bắt đầu từ 47; 47, 48 đó là Mao Trạch Đông bắt đầu đánh rồi, cộng sản Tàu bắt đầu đánh rồi.

NMH: Mà ngày xưa đó lúc ông Vũ Hồng Khanh về được Tàu giúp, về sau sang đó nó không giúp?

PVL: Sang đó thì giúp ông ấy, ông ấy cũng không làm được gì nữa? Giúp ông ấy giờ ông ấy có thể gửi một số anh em đi học ở trường Lục quân Quan Quân Học Hiệu.

NMH: Tức là sau đó coi như thua rồi, không còn đánh lại Việt Minh gì hết, thôi rồi?

PVL: Không. Có lẽ ông ấy nghĩ rằng là một ngày nào phải đánh lại. Ông ấy có kêu gọi một số anh em đi học trường Lục quân Quan Quân Học Hiệu. Ai mà đi học thì ông ấy gửi đi. Thế mà hồi đó người bằng lòng đi học ít lắm tại vì thấy cái thái độ và con người của ông ấy suốt dọc đường chạy ấy, thì không tin tưởng ông ấy nữa, thành ra anh em không tin tưởng ông ấy nữa, thành ra không mấy người đáp ứng, nhất là những anh em ở các trường học đó không đáp ứng ông ấy về vấn đề tiếp tục đi học

NMH: Tức là trong giai đoạn trong số các ông những người học ở trường thì cảm tưởng về ông Vũ Hồng Khanh làm lãnh tụ như thế nào?

PVL: Thì hồi đó chúng tôi coi ông Vũ Hồng Khanh gần như là cái người có tội

NMH: Tội vì sao?

PVL: Vì vấn đề cái lòng tham, vì cái sự đồ kỵ của ông ấy mà giết tất cả các giáo quan người Nhật đi. Chứ nếu bây giờ cái trường đó vẫn còn nguyên và người Nhật họ mang ra Hà Giang họ dạy và họ tiếp tục huấn luyện và đào tạo đó thì cái trường đó vẫn còn nguyên, nguyên vẹn không có cái gì mất mát cả thì không biết thời cuộc ra sao, mà nếu về sau Đảng có hoạt động, đoàn thể có hoạt động thì đã có sẵn 3-400 người cán bộ như

vậy rồi thì tôi nghĩ là tốt nhất. Nhưng mà hồi đó thực ra thì cũng không liên lạc, vì vấn đề đối với Hà Nội thì chúng tôi nói không liên lạc được

NMH: Những hình ảnh của ông đối với ông Vũ Hồng Khanh, à hình ảnh của Vũ Hồng Khanh đối với các ông thì là một người ông cho là, cảm nhận nhá, là không trung thành với...

PVL: Đúng, là một người có vấn đề, tại vì có những giai thoại mà ông ấy đi dọc đường ông ấy cũng không sẵn sóc cán bộ rồi, ông cũng có vấn đề là cũng không xứng đáng, thì anh em không tin tưởng vào ông ấy là người lãnh đạo nữa hay thay thế người lãnh đạo để mà lãnh đạo lúc đó cũng không có.

NMH: Có ai nghĩ gì về cái chuyện hồi ông ấy ký hiệp ước thì có gì bất mãn không? Hồi ông ấy ký hiệp ước, tại vì hồi hiệp định sơ bộ đó chính ông ấy cũng ký mà, cái hồi đó có ai nói gì không?

PVL: Thực ra cái hồi đó mà ở Hà Nội –trung ương các ông ấy cử người nọ người kia tham gia Chính phủ Liên hiệp với Việt Minh đó thì anh em đều cho rằng đó là cái chính sách của đoàn thể và của những vị lãnh đạo thành ra cũng không để ý tới, tại vì mình còn trẻ cũng không để ý tới. Trung ương muốn làm thế nào thì trung ương làm thôi.

NMH: Hồi đó Trung ương thì ngoài ông Vũ Hồng Khanh còn nghe ai không?

PVL: Trung ương thì có ông, tỷ dụ có anh em ông Tam. Bên Đại Việt thì có ông Trương Tử Anh, rồi cùng với Tử Anh thì có những ông như ông Nguyễn Tiến Hỷ, ông Ngô Gia Huy, Phan Quang Đán, cái ê kip đó. Cái ê kip, tức là hồi đó có ê kip. Ở Quốc Xã thì có ê kip Thiết Thực và ê kip Việt Nam và những cụ già như là ông già Đại Việt Quốc Xã. Rồi là.

NMH: E kip Thiết Thực là họ thuộc về đảng nào?

PVL: Đại Việt Quốc Dân Đảng

NMH: Đại Việt Quốc Dân Đảng?

PVL: Hay là những Đại Việt Duy Dân như cái anh của Đại Việt Duy Dân thì cũng chung vào đó.

NMH: Tức là hồi đó họ có họp lại với nhau không, cùng vào một chỗ đó?

PVL: Có họp với nhau.

NMH: Có ông nào trội không?

PVL: Gọi là Quốc Dân Đảng Việt Nam.

NMH: Ủ.

PVL: Hồi đó thì.

NMH: Hồi đó còn nhỏ dĩ nhiên, nhưng mà ông có nghe có huyền thoại về ông nào không?

PVL: Huyền thoại hồi đó thì bảo là giỏi nhất thì là ông Trương Tử Anh.

NMH: À.

PVL: Ủ thì được nổi nhất. Về sau cái năm 46 tự nhiên ông ấy mất tích cơ mà .

NMH: Thế khi mất tích có gây chấn động gì trong hàng ngũ không?

PVL: Từ khi ông mất tích thì là cái Quốc Dân Đảng xuống.

NMH: Quốc Dân Đảng xuống?

PVL: Ừ.

NMH: Tức là Quốc Dân đảng thống nhất, tức là Đại Việt Quốc Dân Đảng thống nhất ấy. Tức là Trương Tử Anh là lãnh tụ có khả năng bị mất tích mà không biết ai giết. Tự nhiên chỉ là mất tích thôi?

PVL: Mất tích là do Việt Minh giết.

NMH: À, thế như vậy có lẽ cái sức mạnh của Đảng Việt Nam từ đó là xuống đấy, ngay từ đó đã xuống rồi đấy. Thế còn?

PVL: Từ 46 khi quân đội Trung Hoa bắt đầu lục tục rút về mà quân đội Pháp thay thế đó thì là bắt đầu xuống đó.

NMH: Ông có biết hồi đó khi ông vào đảng thì ông có biết tổ chức của đảng như thế nào không? Có nghĩa là có tổ chức theo kiểu gì không?

PVL: Thực ra lúc đó mà khi chúng tôi gia nhập đoàn thể thì thật ra cũng không có tìm hiểu bao nhiêu. Hồi đó kiểu anh mình là Quốc Dân Đảng là tự mình là Quốc Dân Đảng, ông già mình là Quốc Dân Đảng thì tự mình là Quốc Dân Đảng, bạn thân của mình Quốc Dân Đảng thì mình là Quốc Dân Đảng.

NMH: Còn trong trường hợp của ông là do ông anh giới thiệu à?

PVL: Anh tôi và một số bạn bè của anh tôi, của gia đình tôi.

NMH: Thế còn hồi đó ông có thấy có chính sách, có nghĩa là đảng nó tuyên bố chính sách, chẳng hạn đối với Việt Minh ra sao, đối với Pháp ra sao, có nghe nói gì không?

PVL: Hồi đó thì chúng tôi là những người được đào tạo làm cán bộ ấy mà, thì chỉ phần nhiều hồi đó chúng tôi ở trong trường nhưng mà đi ra thì có những công tác đặc biệt. Hồi đó vào đoàn thể buồn cười lắm, nghĩa là thật ra cũng không tìm hiểu như thế nào, tìm hiểu bao nhiêu đâu. Nghĩa là phần gia đình là cái gì? Bạn bè mình thân là cái gì? Anh em mình là gì thì là mình vào, kể cả những người theo Việt Minh cũng vậy. Ông thấy không hồi đó...

NMH: Hồi đó còn trẻ cũng chẳng để ý chính sách?

PVL: Thêm nữa hồi đó là cái động cơ thúc đẩy vào các đoàn thể đó, không phải là về các chính sách hay hay không về cái lý thuyết của người đó hay, mà vì là đây là cái chỗ mình vào mình phục vụ theo cái nhiệt huyết của mình ra, mà mang cái lòng yêu nước của mình ra để mình. Hồi đó mục đích chung của tất cả thanh niên Hà Nội dù là theo Việt Minh hay không theo Việt Minh, theo Quốc Dân Đảng đó là đánh Tây, là lấy lại độc lập cho đất nước, có vậy. Thế nhưng về sau khi nó rõ ra là hai bên đánh nhau đó, hai bên chống lại nhau, một bên Cộng Sản một bên là Quốc Gia, hai bên đánh nhau, là vì mình đã ở bên này rồi, mình đánh bên kia.

NMH: Là mình đánh luôn bên kia phải không?

PVL : Thì là đánh. Thêm cái nữa là như tôi trình bày lúc đầu đó là vì trong gia đình đó, gia đình anh là Quốc Dân Đảng thì tự nhiên anh không bằng lòng Cộng Sản, tất cả những gì Cộng Sản đối xử với gia đình anh, đối xử bà con anh em, đối xử với dòng họ, đối xử với những cái gì mà anh thấy anh không thích với cái sự mà nhận xét của anh ấy thì anh không có làm, chứ hồi đó.

NMH: Hồi đó đã biết đó là Cộng Sản chưa, Việt Minh đã bị coi là Cộng Sản chưa? Người ta biết chưa hay là, hay là?

PVL: Hồi đó về sau đến năm 46 họ biết Việt Minh là Cộng Sản.

NMH: Họ là đảng, các đảng phái, anh em trong đảng ấy chứ ?

PVL: Anh em mình, chứ còn dân chúng ngoài không biết bằng mình.

NMH: Không biết gì cả. Thế lúc bấy giờ mình có thấy mình ở trong trường hợp kẹt không? Thế làm sao đánh Tây được? Tức là bây giờ cái ưu tiên là đánh nhau đã phải không? Ưu tiên là nó đánh mình mình phải chống lại. Hay là mình đánh. Tức là nó đánh mình mình chống lại hay mình đánh nó luôn.

PVL: Thì hồi đó là.

NMH: Ai ai là, ai có initiative (đánh trước)?

PVL: Có chỗ nó đánh mình, mình đánh lại nó, có chỗ mình đánh nó.

NMH: Nhưng mà nói tổng quát đó?

PVL: Thì phần nhiều về sau nó đánh mình không à. Nó đánh mình rồi mình đánh lại, chứ mình đánh nó ít lắm.

NMH: Tức thường thường không phải là mình... Nói tóm lại, mình phòng thủ hơn chứ không phải, tức là mình?

PVL: Tức là mình đối phó

NMH: Chứ mình không có ý định chiếm quyền gì hết.

PVL: Đúng.

NMH: Chính quyền là thôi, đành thua nó rồi.

PVL: Cái đó là cáiбет đấy.

NMH: Tức là nói tóm lại, hồi đó mình không có chính sách chiếm chính quyền có phải không?

PVL: Có lẽ nếu có thì là trước khi Việt Minh nó nắm chính quyền đó, chứ còn về sau là mình chỉ có nghĩa là giữ được những địa phương mà mình đã có căn cứ trước rồi, thì mình giữ. Hồi đó còn nếu có các anh ấy.

NMH: Thế là mình là ở thế thụ động.

PVL: Đúng.

NMH: Nó là nó tấn công rồi.

PVL: Đúng. Hồi đó, nếu hồi các anh ấy có nghĩ rằng các anh ấy sẽ chiếm lại quyền thì là cái hồi mà quân đội Tàu nó còn ở lại, chứ khi quân đội Pháp nó sang nó thay thế quân đội Tàu là mình mất, mất thế rồi. Lúc bấy giờ mình không còn cái thế nào để mình tấn công nữa. Tại hồi đó Việt Minh đã ký hiệp ước với tụi Tây là nó, nó với tụi Tây là không đánh rồi, là nó dành hết sức nó đánh mình rồi.

NMH: Nhưng mà ông thấy những lực đực đó, lực đực dĩ nhiên là có khác nhau rồi nhá, ông đã bắt mẫn từ nhà quê ông bỏ ra rồi. Lực đực giữa đảng phái Quốc Gia và Cộng Sản Việt Minh đó thì là giai đoạn nào, khoảng nào? Sau hay là ngay từ trước năm 1946 ?

PVL: Không, lục đục thì ngay từ, ngay từ cái vụ, ngay từ 45. Ngay từ khi cướp chính quyền cũng đã lục đục rồi.

[Tạp chí Nghiên cứu Việt Mỹ/phong-van-pham-van-lieu](#)